



sekt, choroby cywilizacyjne i inne, wynikające z przemian we współczesnym świecie i procesów globalizacyjnych.

## Bezrobocie, ubóstwo, bezdomność

Odczuwalnym i widocznym zagrożeniem społecznym jest bezrobocie, które przekracza odsetek dozwolony i uznany za bezpieczny dla prawidłowego funkcjonowania gospodarki rynkowej, czyli 3–5%. Zwykle bezrobocie definiowane jest jako przymusowe pozostawanie bez zatrudnienia przy jednoczesnym wyrażaniu gotowości do pracy albo, w znaczeniu ekonomicznym, jako różnica między liczbą miejsc pracy oferowanych przez pracodawców w danym zawodzie a liczbą osób gotowych do podjęcia pracy i mających stosowne kwalifikacje (Kwiatkowski 2002); (Borkowski, Marcinkowski 1996). W badaniach bezrobocia wykorzystuje się kategorię określaną jako stopa bezrobocia, którą jest stosunek liczby osób bezrobotnych i jednocześnie poszukujących pracę do ogółu siły roboczej (Musiałkiewicz 1997); (Milewski 2002).

We współczesnej Polsce bezrobocie jawne stało się problemem ekonomicznym, politycznym i społecznym od początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Związane było z przeprowadzanymi wówczas reformami, które polegały na transformacji gospodarki z jej formy planowej i centralnie sterowanej, do gospodarki rynkowej i opartej na własności prywatnej. Wiązało się to z restrukturyzacją zakładów pracy i ich prywatyzacją. Wśród wielu przyczyn wpływających na stopę bezrobocia wymienić należy także przede wszystkim: niedostosowanie kwalifikacji zawodowych potencjalnych pracowników do potrzeb rynku, zaniechanie głębokich i kosztownych społecznie reform oraz recesje i kryzysy gospodarki światowej. Najwyższą stopę bezrobocia Polska odczuła w latach 2002–2005.

Tabela nr 1: Stopa bezrobocia w Polsce w latach 1990–2015 (według stanu na miesiąc styczeń każdego roku).

Rok	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Stopa bezrobocia	0,3	6,6	12,1	14,2	16,7	16,1	15,4	13,1	10,7
Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Stopa bezrobocia	11,4	13,7	15,7	20,1	20,6	20,6	19,4	18,0	15,1
Rok	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Stopa bezrobocia	11,5	10,4	12,9	13,1	13,2	14,2	13,9	11,9	b.d.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny 2015.

Tak wysokie bezrobocie wpłynęło na sytuację ekonomiczną Polaków i wydatnie zagrożiło ich bezpieczeństwem ekonomicznemu. Poza tym, że stało się

patologią samą w sobie, to uniemożliwiało zaspokajanie potrzeb socjalnych ludzi, w tym rodzin, a także potrzeb pozamaterialnych. Pomimo wdrażania i realizacji licznych rządowych i gminnych programów walki z bezrobociem (polegających na dofinansowywaniu miejsc pracy, aktywizacji bezrobotnych i przekwalifikowywaniu bezrobotnych), nie udało się osiągnąć bezpiecznego stanu równowagi pomiędzy podażą pracy a popytem na pracę.

Bezrobocie jest także przyczyną (lub jedną z przyczyn) innych zagrożeń społecznych. Jednym z nich jest ubóstwo, które jest wypadkową różnych procesów i zjawisk, ale jego najważniejszym aspektem jest deprywacja w zakresie materialnych warunków życiowych (Domański 2002: 15). W tym względzie podkreślić należy subiektywne odczucia ludzi ubogich w zakresie zaspokajania ich potrzeb.

**Tabela nr 2: Konsumpcja, korzystanie z usług zdrowotnych, długi i warunki mieszkaniowe Polaków w 2000 roku (w %).**

Odsetek rodzin	%
Których nie stać na zakup żywności dla dzieci	1,2
Których nie stać na opłacenie wizyty u lekarza	5,5
Których nie stać na lekarstwa	17,6
Które mają długi	12,0
Które mają długi mieszkaniowe	8,5
Żyjących w mieszkaniach bez zimnej wody	4,1
Żyjących w mieszkaniach, w których śpi się w kuchni	6,3

Źródło: Domański 2002: 16, 18.

Ubóstwo utrwalane jest m.in. przez braki w wykształceniu, czynniki kulturowe, dysfunkcyjność rodzin, miejsce zamieszkania (np. małe miasta o wysokiej stopie bezrobocia), patologie lokalne (np. dzielnice miast o wysokim poziomie przestępczości). Nie bez znaczenia pozostaje wiek i płeć ludzi ubogich oraz ich potrzeby zdrowotne.

Jedną z konsekwencji ubóstwa jest żebractwo. Może ono przybrać formę żebractwa zawodowego (gdzie żebranie jest sposobem na zarabianie pieniędzy), przymusowego (gdzie decyzja o jednorazowym lub kilkakrotnym żebraniu jest podjęta z przyczyn zewnętrznych) lub importowego (gdzie żebractwem trudnią się cudzoziemcy). W Polsce żebractwo identyfikowane jest z ostatnią z tych grup lub z takimi grupami społecznymi, jak: bezrobotni, bezdomni, narkomani, ubodzy, niezaradni życiowo. Żebrak jest utożsamiany z człowiekiem najbiedniejszym wśród biednych. Do tego problemu odnosi się kodeks wykroczeń, który reguluje kwestię żebrania w miejscu publicznym oraz jego natarczywości lub oszukańczości (Król 2008: 28–30).

Problemem społecznym w Polsce początku XXI wieku pozostaje także bezdomność. Według Andrzeja Przymeńskiego bezdomność to „sytuacja osób, które z różnych przyczyn, czasowo lub trwale, nie są w stanie własnym staraniem zapewnić sobie schronienia spełniającego minimalne warunki pozwalające uznać je za pomieszczenie mieszkalne” (za: Duracz-Walczak 1996: 8). Poza bezdomnością przymusową istnieje także bezdomność „z wyboru”, która obejmuje te osoby, które świadomie i dobrowolnie zrezygnowały z uczestnictwa w stosunkach społecznych, opartych na zasadach i normach powszechnie przyjętych, i wybrały inną drogę życiową.

Wśród przyczyn bezdomności Bogna Bartosz i Elżbieta Błażej wymieniły:

- ❑ przyczyny społeczne: sytuacja społeczno-ekonomiczna wpływająca m.in. na wzrost bezrobocia, brak miejsc w zakładach opiekuńczych, w domach opieki społecznej, brak opieki nad wychowankami domów dziecka;
- ❑ przyczyny związane z patologiami i chorobami: alkoholizm, przestępczość, odrzucenie lub brak opieki ze strony najbliższych, rozwód lub trwałe rozpad innych więzi formalnych i nieformalnych, psychopatia męża;
- ❑ przyczyny natury psychologicznej: świadomy wybór innego sposobu życia i systemu wartości;
- ❑ przyczyny prawne: możliwość eksmitowania lokatora (za: Duracz-Walczak 1996: 8–9).

Ponadto wymienić należy takie przyczyny bezdomności, jak: utratę mieszkania wskutek jego spalenia czy zburzenia, śmierć bliskiej osoby w połączeniu z bezradnością wobec tego faktu, utratę mieszkania spowodowaną przez zajęcie go przez komornika, brak możliwości pozostawania we własnym mieszkaniu, które jest położone z dala od ludzkich siedzib przy jednoczesnej niezdolności do życiowej samodzielności. Co ważne, często przyczyny te występują łącznie, a w przypadku czynników natury psychologicznej zachodzi zjawisko tzw. błędnego koła (za: Duracz-Walczak 1996: 9).

Bezdomność jest zjawiskiem pozostającym w polu zainteresowań wielu instytucji państwowych i samorządowych oraz organizacji społecznych. Zajmują się one doraźną pomocą osobom bezdomnym, polegającą na dostarczaniu ciepłych posiłków i odzienia, szczególnie w okresie zimowym oraz na zapewnieniu noclegów i możliwości zadbania o higienę osobistą. Są to m.in. samorządy lokalne, w tym ośrodki pomocy społecznej i strażę gminne, schroniska i noclegownie oraz szereg organizacji charytatywnych, bez których działania na rzecz bezdomnych byłyby nieskuteczne. Należy pamiętać także o nielicznych jeszcze organizacjach i instytucjach, które pomagają takim osobom „wychodzić” z bezdomności. Przyuczają one ich do wykonywania konkretnego zawodu i pomagają w znalezieniu zatrudnienia. Współpracują z osobami wyszukującymi bezdomnych chcących wyjść z bezdomności, jak również współpracują z przedsiębiorstwami, które angażują się w pomoc takim osobom, a jednocześnie przyczyniają się do nauki swoich przyszłych pracowników.

Bezdomność jest tym z wielu zagrożeń społecznych, które wymagają systemowych i całościowych działań w zakresie minimalizacji tego zjawiska. Działania te powinny obejmować politykę zatrudnienia w państwie, politykę zdrowia i politykę mieszkaniową, ale także szczególnie politykę społeczną w dziedzinie aktywizacji osób bezdomnych i przywrócenia ich społeczeństwu jako jednostek wartościowych oraz możliwie sprawnych fizycznie i intelektualnie.

## Prostytucja

Prostytucja jest specyficznym zagrożeniem społecznym. Literatura naukowa podaje wiele definicji prostytucji. Najczęściej określa się ją jako sprzedawanie własnego ciała lub świadczenie innych czynności seksualnych w zamian za korzyści materialne. Jej historia sięga starożytności, stąd nie bez powodu nazywana jest „najstarszym zawodem świata” (zob.: Pierre Dufour 1998).

Według różnych klasyfikacji prostytucja może objawiać się w wielu formach. Wyróżnia się zatem prostytutki pracujące w restauracjach, hotelach, prostytutki dworcowe i uliczne, tzw. tirówki, call girls (wykształcone, elitarne, na telefon), prostytutki świadczące usługi w agencjach towarzyskich, lokalach typu peep-show, salonach masażu, prostytutki weekendowe (świadczące usługi w dniach wolnych od pracy lub szkoły), freelancerki (wolne, działające poza światem prostytucji i przestępczości), prostytutki okienne (kiedy prostytutka zajmuje miejsce w oknie, jak towar w sklepie), „full serwis” na telefon (zob. szerzej: Olak 2012: 27–31).

Przyczyny prostytucji można usystematyzować w trzech nurtach. Pierwszym i najważniejszym jest nurt społeczno-ekonomiczny. W opinii zwolenników tego nurtu najistotniejszą rolę w tym względzie odgrywają czynniki ekonomiczne, w tym złe warunki bytowe, ubóstwo, chęć szybkiego osiągnięcia zysku. W nurcie biologiczno-psychologicznym prostytucję tłumaczy się cechami biologicznymi i psychicznymi, które skłaniają jednostkę do prostytuowania się. Z kolei w nurcie kulturowo-środowiskowym prostytucję tłumaczy się jako zjawisko rozwijające się za sprawą środowiska rodzinnego, grup rówieśniczych, czynników kulturowych i społecznych (Olak 2012: 32–37). Nader ważne jest jednak ujmowanie przyczyn prostytucji przez pryzmat wieloczynnikowości. Rzadko bowiem jest tak, że tylko jeden czynnik, np. ubóstwo, zmusza do prostytucji. Z reguły osoba prostytuująca się jest nosicielem specyficznych cech ułatwiających prostytucję lub została wychowana w środowisku, które prostytucji nie traktowało jako patologii.

Konsekwencje prostytucji można usystematyzować jako:

- fizyczne (niebezpieczeństwa wynikające z nieznamomości klientów i ich zachowań o cechach dewiacji, w tym zagrożenia przemocą);

- ❑ zdrowotne (większe niż w przypadku osób mających stałego partnera seksualnego prawdopodobieństwo zarażenia m.in. chorobami przenoszonymi drogą płciową, wirusem HIV, zachorowania na raka szyjki macicy, doznania chorób psychicznych, depresji, skłonności samobójczych, alkoholizmu i narkomanii);
- ❑ społeczne (ostracyzm, napiętnowanie, trudności w znalezieniu pracy po rezygnacji z prostytucji, trudności w powrocie do stosunków społecznych opartych na powszechnie akceptowanych wzorcach);
- ❑ kryminogenne (uwikłanie w stosunki ze światem przestępczym, powiązanie ze światem organizacji przestępczych zajmujących się dystrybucją narkotyków).

W Polsce prostytucja nie jest karana. Karane jest jednak, co reguluje kodeks karny, kuplerstwo (pośredniczenie i ułatwianie cudzego nierządu wynikające z chęci zysku), stręczycielstwo (nakłanianie innej osoby do nierządu) i sutenerstwo (czerpanie zysku z cudzego nierządu). Natomiast na świecie stosuje się cztery systemy walki z prostytucją:

- ❑ prohibicjonizm, polegający na całkowitym zakazie prostytucji i karaniu za ten proceder;
- ❑ reglamentaryzm, który jest systemem, gdzie prostytucja zostaje zalegalizowana, ale jednocześnie jest poddana kontroli administracyjnej, np. przez policję, a prostytutki są skoszarowane w domach publicznych lub dzielnicach miast;
- ❑ neoreglamentaryzm, gdzie kontrolę prowadzą służby sanitarne, a prostytutki nie są skoszarowane;
- ❑ abolicjonizm, w którym prostytucja nie jest karana, ale przeciwdziała się jej przyczynom (Olak 2012: 38–39).

Współcześnie istotnym problemem związanym z prostytucją jest tzw. sponsoring, czyli stałe świadczenie usług towarzyskich, w tym seksualnych, w zamian za korzyści materialne, np. opłacenie czynszu za studia, za mieszkanie, kupno drogich prezentów, czy szerzej – utrzymanie. Stosunkowo nowym zagrożeniem społecznym jest sprzedaż dziewictwa przez młode dziewczęta za pośrednictwem ogłoszeń publikowanych w Internecie. Również zagrożeniem internetowym jest tzw. seks wirtualny, a więc świadczenie usług okazywania ciała lub czynności seksualnych poprzez Internet, po wcześniejszym dokonaniu opłaty przez klienta. Jest to zagrożenie właściwe także nieletnim.

## Przemoc i wykorzystywanie seksualne dzieci

Światowa Organizacja Zdrowia definiuje przemoc jako „Celowe użycie siły fizycznej, zagrażające lub rzeczywiste, przeciwko sobie, komuś innemu lub przeciwko grupie lub społeczności, co powoduje lub jest prawdopodobne,

że spowoduje, zranienie, fizyczne uszkodzenie, śmierć, ból psychologiczny, zaburzenia w rozwoju lub depryzację” (za: Pieczko 2012: 9). Tak rozumiana przemoc narusza powszechnie przyjęte oraz akceptowane normy i zasady obowiązujące w stosunkach społecznych, a stąd jest zagrożeniem społecznym. Objawia się w różnych formach, od przemocy w życiu codziennym, na osiedlach mieszkalnych, w szkole, w brutalizacji życia, w Internecie i filmach, po stosunki międzynarodowe. Rozwiązaniu problemu nasilającej się przemocy służą systemy edukacyjne i egzekwowanie prawa. Istotną rolę pełnią też środki masowego przekazu, które mogą kształtować pożądane lub niepożądane wzory zachowań, jak też Internet, który na początku XXI wieku stał się narzędziem sprawców przemocy i służy cyberprzemocy (*electronic aggression*), czyli agresji elektronicznej, nękanii (*online harassment*), czyli agresji nakierowanej bezpośrednio na ofiarę, oraz mobbingowi (*cyberbullying*), tzn. znęcaniu się (za: Pieczko 2012: 10).

Szczególnie bulwersującą formą przemocy jest ta, która jest skierowana wobec dzieci, a w jej ramach przemoc seksualna i wykorzystywanie seksualne dzieci oraz pedofilia. Badacze stosują różne definicje wykorzystywania seksualnego, jedni definiują je jako agresywne akty seksualne, według innych dwuznaczne wypowiedzi i spojrzenia już są molestowaniem (Ketterman 2004: 16). Dla Fundacji Dzieci Niczyje, organizatora kampanii „Zły Dotyk”: „Wykorzystywanie seksualne dzieci to aktywność seksualna z udziałem dziecka podjęta przez dorosłego lub inne dziecko, mające przewagę wiekową, fizyczną lub intelektualną nad swoją ofiarą. Kiedy osoba dorosła podejmuje aktywność seksualną z udziałem dziecka, mamy do czynienia z wykorzystywaniem seksualnym dziecka. To przestępstwo, niezależnie od okoliczności” (Zły Dotyk 2015). Natomiast pedofilia to „podejmowanie aktywności seksualnej z dziećmi lub fantazjowanie o tej aktywności przez osobę dorosłą jako stale preferowany lub wyłączny sposób osiągnięcia podniecania seksualnego i orgazmu” (za: Pieczko 2012: 8).

Walkę z wykorzystywaniem seksualnym najmłodszych regulują przepisy kodeksu karnego. Surowe kary zwykle jednak nie odstraszą sprawców czynów pedofilskich. Stąd najlepszą formą walki z tą formą przemocy jest jej zapobieganie, które przejawiać się powinno w czujności rodziców (opiekunów) i nauczycieli w szkołach, a także lekarzy przeprowadzających badania okresowe dzieci. W kształceniu na rzecz profilaktyki wykorzystywania seksualnego dzieci pomóc mogą liczne organizacje społeczne. Społecznie ważną działalność z tym związaną prowadzi m.in. Fundacja Dzieci Niczyje, która wraz z Rzecznikiem Praw Dziecka jest organizatorem kampanii „Zły Dotyk”. Jej celem jest edukowanie w zakresie ochrony najmłodszych i pomocy tym dzieciom, które doświadczyły wykorzystywania. Akcja skierowana jest przede wszystkim do rodziców oraz nauczycieli, pedagogów i psychologów (Zły Dotyk 2015).

## Sekty

Za Krzysztofem Olechnickim i Pawłem Załęckim, autorami *Słownika socjologicznego*, można powtórzyć, że sekta to „grupa wyznaniowa o stosunkowo małej liczbie członków, powstała przez wyodrębnienie z macierzystego kościoła (lub, i) jako efekt protestu religijnego wobec istniejącej już doktryny i kultu, ewentualnie organizacji” (za: Dominikańskie Ośrodki Informacji 2015). Do jej głównych cech zaliczyć należy:

- silną izolację od środowiska zewnętrznego (brak zainteresowania zmianami zewnętrznej rzeczywistości);
- odrębność aksjologiczno-światopoglądową i normatywną;
- autorytarne przywództwo;
- fanatyzm członków oraz ich silny konformizm i radykalnie sprawowaną kontrolę społeczną (za: Dominikańskie Ośrodki Informacji 2015).

Analizujący sekty jako grupy subkulturowe Tadeusz Paleczny, przypisał im następujące cechy: mała liczebność, wspólnotowy charakter więzi społecznej, celowość istnienia grupy, ideowość, ekskluzywność i względnie wysoki poziom odrębności, kontestacyjny rodowód (Paleczny 1998: 201–202).

Sekty stanowiły istotne zagrożenie społeczne na początku okresu transformacji społecznej w Polsce w ostatniej dekadzie XX wieku, jednakże ich działalność w XXI wieku nie zanikła. Pod przywództwem charyzmatycznych liderów dążą one do realizacji swoich „religijnych” wizji świata lub do osiągnięcia prywatnych i materialnych korzyści. Cechą ich działalności jest „pranie mózgów” dokonywane na rekrutowanych członkach i uzależnienie ich – poprzez środki fizyczne lub psychologiczne – od lidera lub grupy, co łączy się z ubezwłasnowolnieniem. W rekrutacji członków stosują metody „emocjonalnej gry” z kandydatem, skrzętnie rozpoznając ofiarę, analizując jej potrzeby duchowe, wybierając osoby w trudnej i problemowej sytuacji życiowej, poszukujące nowej duchowości, zbuntowane. Owa gra opiera się zwykle na nieuczciwych regułach, manipulacji, przekazie zafałszowanych informacji i przemocy psychicznej. Wśród metod rekrutacji wskazuje się na dezinformację, schlebienie, oferowanie przyjaźni i miłości, perswazję, presję grupy i angażowanie autorytetów (Kuncewicz, Opolska, Wasiaś 2000: 7–8). Sekty stają się atrakcyjne ponieważ oferują zaspokojenie potrzeb, których deficyt odczuwają rekruci:

- potrzeba miłości, przynależności i bycia zaakceptowanym bezwarunkowo;
- potrzeba kierownictwa i poczucia bezpieczeństwa;
- potrzeba autonomii, samodzielności i stopniowego uniezależniania się od rodziców, związana z potrzebą wykształcenia własnej tożsamości;
- potrzeba przynależności i wspólnoty;
- potrzeba poszukiwania odpowiedzi;
- potrzeba dążenia do integralności wizji;
- potrzeba bycia rozpoznanym i wyróżnionym;



- ❑ potrzeba poszukiwania transcendencji;
- ❑ potrzeba duchowego kierownictwa;
- ❑ potrzeba zaangażowania i włączenia;
- ❑ ciekawość rzeczy nadzwyczajnych, cudownych i tajemnych;
- ❑ kult sukcesu, powodzenia, rozwoju;
- ❑ kryzys dorosłości (Kuncewicz, Opolska, Wasiak 2000: 9–17).

Niezależnie od odmienności definicyjnych, sekty pozostają zagrożeniem dla swoich członków, a także dla stosunków społecznych i systemu prawa. Niejednokrotnie są sprawcami czynów zabronionych wobec osób próbujących opuścić sektę, bywają inspiratorami zbiorowych samobójstw lub zamachów i innego typu aktów przestępczych kierowanych wobec społeczeństwa i państwa. I tak np. w 1978 roku przywódca sekty Świątynia Ludu poprowadził swych 914 zwolenników do zbiorowej śmierci w Gujanie poprzez wypicie napoju z cyjankiem, ci którzy odmówili wypicia trucizny, zostali zamordowani. W 1993 roku co najmniej 70 członków sekty Gałąź Dawida zginęło w wyniku pożaru i strzelaniny z policją w Stanach Zjednoczonych. W 1994 roku w Kanadzie odkryto zwęglone szczątki 5 osób należących do sekty Świątynia Słońca, jej członkowie wierzyli, że poprzez rytualne samobójstwo odrodzą się w miejscu nazywanym Sirius (Nowakowski 1999: 11–12). W Polsce znana była sekta Himavanti, która działała od lat dziewięćdziesiątych XX wieku i groziła zamachami bombowymi na obiekty sakralne (Centrum Przeciwdziałania Psychomanipulacji 2015).

Walkę z sektami w Polsce, poza policją i służbami do tego powołanymi, podejmują liczne organizacje pozarządowe. Na uwagę zasługuje aktywność Dominikańskich Ośrodków Informacji o Nowych Ruchach Religijnych i Sektach. Szczególna rola przypada rodzicom i szkole. Jednakże wszystkie organizacje i instytucje powinny działać na rzecz wychowania, ukierunkowania i zaspokajania specyficznych potrzeb młodych ludzi, tak aby sekty przestały być atrakcyjne.

## Narkomania i alkoholizm

Autor licznych opracowań naukowych nt. narkomanii – Mariusz Jędrzejko – takimi słowami rozpoczął jedną ze swoich książek: „Według najnowszych (2010–2011) danych Krajowego Biura ds. Przeciwdziałania Narkomanii w naszym kraju regularny kontakt z narkotykami ma ok. 120–130 tysięcy osób, z których większość stanowią młodzi ludzie. Ustalenie dokładnej liczby eksperymentujących z narkotykami jest natomiast niemożliwe, ale przyjmuje się, że rocznie może to być około 500 tysięcy osób. W analizie przekroju społecznego tej grupy dawno odeszliśmy od tezy, że po tego typu substancje sięgają najczęściej ludzie zmarginalizowani, wykluczeni, wywodzący się ze środowisk patologicznych” (Jędrzejko 2012: 7).

Ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii określa narkomanię jako „stałe lub okresowe używanie w celach innych niż medyczne środków odurzających, substancji psychotropowych, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych, w wyniku czego może powstać lub powstało uzależnienie od nich” (Ustawa z 29 lipca 2005). Wyróżnia się narkomanię twardą, czyli zażywanie narkotyków o dużej sile oddziaływania i uzależnienia, oraz narkomanię miękką, czyli zażywanie narkotyków o mniejszej sile uzależnienia, najczęściej marihuany lub innych pochodnych konopi indyjskich (choć należy zaznaczyć, że narkotyki te także prowadzą do uzależnienia) (Jędrzejko, Piórkowska 2004: 129). Do najczęściej zażywanych narkotyków zaliczyć można: marihuanę, amfetaminę, „speed”, haszysz, heroinę, morfinę, ecstazy, kokainę, LSD, a także rozpuszczalniki, eter, kleje, czy też śmiertcionośny „krokodyl”. Poza nimi szczególnego rodzaju zagrożeniem są tzw. dopalacze, które są dostępne w sklepach lub w Internecie pod nazwą środków kolekcjonerskich. Skutki podobne do tradycyjnych narkotyków powodować mogą mieszanki napojów energetyzujących, alkoholu, niektórych tabletek przeciwbólowych i syropów na kaszel.

Narkotyki, jak sugeruje nazwa, powodują uzależnienie. Według Mariusza Jędrzejki literatura rozróżnia uzależnienie fizyczne (czyli nabytą silną potrzebę stałego zażywania jakiejś substancji), uzależnienie psychiczne (niedające się opanować pragnienie zażywania określonego środka) i uzależnienie społeczne (będące rezultatem poddania się presji grupy) (Jędrzejko 2012: 12–13). Konsekwencjami narkomanii są następstwa zdrowotne (różnego rodzaju choroby, w tym choroby psychiczne), ogólnospołeczne (przejawiające się w łamaniu zasad i norm społecznych oraz obniżeniu znaczenia wartości moralnych) oraz kryminogenne (związane z pragnieniem posiadania narkotyków i uczynienia wszystkiego dla ich zdobycia, a także z uwikłaniem w działalność środowiska przestępczego) (Olak 2012: 61).

Narkomania znajduje się w polu zainteresowań policji, placówek oświatowych i pedagogów, organizacji pozarządowych i samorządów lokalnych, które za pośrednictwem straży gminnych podejmują profilaktyczne akcje edukacyjne w szkołach, mające na celu uświadomienie młodych ludzi o skutkach zażywania narkotyków, w tym dopalaczy. Na szczeblu krajowym pozostaje aktywne Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, którego celem jest wdrażanie i koordynowanie krajowej polityki przeciwdziałania narkomanii, ukierunkowanej na ograniczanie używania środków odurzających i substancji psychotropowych. Podstawowymi dokumentami określającymi cele, zadania oraz obszar działań administracji rządowej oraz jednostek samorządu terytorialnego w tym zakresie są: ustawa z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii oraz *Krajowy Program Przeciwdziałania Narkomanii*, wyznaczający cele i kierunki działań na kolejne lata (Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii 2015).

W tym kontekście zagrożeniem społecznym pozostaje także nadmierne spożywanie alkoholu przez ludzi dorosłych, ale i przez nieletnich. Alkohol jest używką dostępną, co odróżnia sposób jej nabywania od dostępu do narkotyków. Jego spożywanie w oderwaniu od przyjętych norm może prowadzić do alkoholizmu. Ten jest stanem umysłowym i fizycznym, przejawiającym się skłonnością do ciągłego lub okresowego picia alkoholu w celu doświadczenia jego efektów oddziaływania lub uniknięcia następstw zaniku jego oddziaływania (Jędrzejko, Piórkowska 2004: 25). Podobnie jak narkotyki powoduje skutki zdrowotne i społeczne, a nierzadko i kryminogenne. Jest przyczyną patologizacji i dysfunkcjonalności rodzin, w których ofiarami alkoholizmu stają się ci, którzy alkoholu nie spożywają – dzieci i partnerzy alkoholików.

Problem ten w Polsce reguluje ustawa z dnia 26 października 1982 roku o *wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi*. Zajmują się nim instytucje społeczne, samorządowe i państwowe, a wśród nich przede wszystkim Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, która opracowała *Narodowy program profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych na lata 2011–2015* opisujący system profilaktyki i rozwiązywania problemów alkoholowych w Polsce (Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych 2015).

## Subkultury młodzieżowe

Subkultury młodzieżowe tworzone są przez grupy ludzi w wieku szkolnym i studenckim, które urzeczywistniają więzi oparte na odrębnych od powszechnie obowiązujących normach i zasadach.

Subkultury powstawały w okresie międzywojennym, a następnie w połowie XX wieku. Dopiero jednak kolejne dekady spowodowały ich rozwój i mnogość. Wówczas w Stanach Zjednoczonych i Europie Zachodniej pojawili się hipisi, dążący do realizacji idei wolności, przejawiającej się w wolności od sztywnych norm społecznych, państwa i społecznego konserwatyzmu. Hipisi postulowali powrót do komunalnych form życia społecznego, wolnej miłości i zgodności z naturą. Byli pacyfistami, nie negowali potrzeby zażywania narkotyków. W Polsce ruch ten pojawił się na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku, ale nie rozwinął się liczebnie w tym stopniu, w jakim miało to miejsce w innych regionach świata.

Znaczącą rolę dla polskiego ruchu młodzieżowego odegrała subkultura punk. Powstała w Europie Zachodniej i Ameryce Północnej w latach siedemdziesiątych XX wieku. Do Polski dotarła pod koniec tej dekady. Była przejawem buntu młodego pokolenia wobec narzuconych norm społecznych. Była buntem bardziej wyrazistym i stanowczym niż ten, który reprezentowany był przez hipisów. Odnosiła się także do sfery polityki, którą odrzucała i obarczała winą za konflikty zbrojne, patologie społeczne i zdominowanie

jednostki przez wszechwładne państwo. Subkultura ta przetrwała po XXI wiek, choć znajduje się w fazie schyłkowej.

W latach osiemdziesiątych XX wieku istotną rolę w kształtowaniu obrazu polskiej młodzieży odegrała subkultura skinheadów. Powstała ona w latach sześćdziesiątych w Wielkiej Brytanii. Odwoływała się do wartości kulturowych brytyjskich przemysłowych miast i dzielnic robotniczych. Przeniknęły do niej jednak hasła nacjonalistyczne i ksenofobiczne. W takiej formie dotarła do Polski. Skinheadzi zaangażowali się w walkę z grupami punkowymi, głosili hasła rasistowskie, neofaszystowskie i propagujące siłę fizyczną.

Jedną z najgroźniejszych subkultur stanowił ruch satanistów. Jego aktywność przejawiała się w kulcie szatana i czczeniu przedmiotów tego kultu. To wiązało się z napadami, zakłócaniem porządku publicznego, a w skrajnej formie – organizowaniem tzw. czarnych mszy.

Innego rodzaju zagrożenie stanowią chuligańscy szalikowcy. W odróżnieniu od innych fanów sportu ci kierują się agresją wobec kibiców innych drużyn, biorąc udział w tzw. ustawkach, nierzadko z wykorzystaniem broni.

Nie stanowią istotnego zagrożenia subkultury muzyczne, hip-hopowcy, raperzy i skejci (uprawiający sport deskorolkowy). Współcześnie nie stanowią także zagrożenia przemocą, ani patologiami społecznymi goci, hipsterzy i emo. Są natomiast przejawem kontestacji młodzieżowej, próbą wyróżnienia się i dostrzeżenia przez dorosłą część społeczeństwa.

## Choroby

Do zbioru zagrożeń społecznych zaliczyć należy także choroby, które ujawniają się współcześnie, lub które były obecne wprawdzie w przeszłości, ale ich występowanie nasila się. Nie sposób wymieniść wszystkich z nich, ale warto wspomnieć choćby o niektórych. Jest wśród nich depresja. Objawia się ona w specyficznym nastroju człowieka, jego zachowaniu, stanie somatycznym i zdolnościach poznawczych. Wymaga leczenia, które obejmuje zarówno leczenie farmakologiczne, jak i psychologiczne. Koniecznie musi być ono wsparte pomocą ze strony najbliższych. Depresja nieleczona kończyć się może próbami samobójczymi (Carr 2008).

Kolejną chorobą społeczną jest anoreksja, czyli jadłowstręt psychiczny. Polega ona na odczuwaniu lęku przed przytyciem, co prowadzi osobę chorą do powstrzymywania się od spożywania posiłków i głodówek, a w konsekwencji do drastycznego spadku wagi ciała, a często także do śmierci. To choroba o skomplikowanym podłożu biologicznym i psychologicznym. Na jej rozwój wpływają czynniki osobowościowe, otoczenie społeczne i kultura (Anoreksja 2015); (Józefik 1999). Zbliżony charakter ma bulimia, czyli żarłoczność. To choroba o podobnych przyczynach i konsekwencjach. Przejawia

się w objadaniu się, a następnie prowokowaniu wymiotów lub stosowaniu środków przeczyszczających (Bulimia 2015); (Józefik 1999).

Epidemią XXI wieku stały się otyłość i nadwaga. Na otyłość cierpi miliard ludzi na świecie, w Polsce dotyczy 22% kobiet i 21% mężczyzn. Jej przyczyny tkwią w uwarunkowaniach genetycznych, nieprawidłowym odżywianiu i stylu życia, w tym braku aktywności fizycznej. Prowadzić może do licznych chorób, m.in. chorób układu krążenia, nowotworów, cukrzycy, miażdżycy, może rodzić też konsekwencje psychologiczno-społeczne. Jej leczenie opiera się na diecie, wysiłku fizycznym, pomocy psychologicznej i leczeniu farmakologicznym, ale podstawą jest zmiana stylu życia. W skrajnych przypadkach otyłość wymaga operacji chirurgicznej (Romańczyk 2008: 69–91). Z otyłością wiąże się występowanie cukrzycy. Jej przyczyny mogą być jednak także inne. Cukrzyca prowadzić może do licznych powikłań zdrowotnych, w tym współwystępowania innych chorób, a także do konsekwencji przejawiających się w życiu codziennym, polegających na stosowaniu insulinoterapii.

Poważnym zagrożeniem społecznym jest wirus HIV, czyli ludzki wirus niedoboru odporności (*Human Immunodeficiency Virus*) oraz wywoływana przezeń choroba AIDS, czyli zespół nabytego upośledzenia odporności (*Acquired Immune Deficiency Syndrome*). AIDS to choroba, która polega na zaniku naturalnej odporności organizmu, co w konsekwencji prowadzi do śmierci. Choć AIDS nie można wyleczyć, to można zahamować jego rozwój, w szczególności zaś można mu zapobiegać. Choroba odkryta w 1981 roku zabrała już poważne rzesze ludzi, w tym znanych artystów, jak Freddie Mercury – lider zespołu Queen, czy Ofra Haza – izraelska kompozytorka i piosenkarka.

Wśród chorób, które zaliczyć można do chorób społecznych lub cywilizacyjnych, wymienić należy także: niepłodność, choroby zawodowe, nowotwory, astmę, a także choroby o podłożu geriatrycznym. Leczenie osób chorych, pomoc im oraz stwarzanie warunków do edukacji i pomocy ich opiekunom, stanowią wyzwanie dla nauk medycznych, ale także nauk społecznych. W ramach tych ostatnich uczeni kreślą prognozy rozwoju dziedzin społecznych, ukierunkowanych na wsparcie chorych i ich opiekunów oraz profilaktyki, zwalczania i minimalizowania zagrożeń wynikających z chorób cywilizacyjnych.

## Inne wybrane zagrożenia społeczne

Wśród innych, choć nie mniej ważnych zagrożeń społecznych należy wymienić problemy demograficzne Polski i Europy. Starzejąca się Europa staje bowiem przed wyzwaniami sprostania problemom ludzi starych, którymi zajmują się geriatryka, gerontologia społeczna, gerontopedagogika i psychogerontologia, a także rozwiązania problemu załamywania się systemów emerytalnych. Z tym wiąże się problem migracji, a raczej imigracji do

Europy, co rozwiązując problem braku siły roboczej i gromadzenia składek emerytalnych, rodzi inne problemy, w tym odradzanie się niechęci, a nawet ksenofobii wobec imigrantów.

Zagrożenia powodują procesy globalizacyjne, które wiążą się z uniformizacją i uniwersalizacją w sferze życia społecznego i systemów politycznych. Z jednej strony globalizacja to rozprzestrzenianie standardów demokracji, ale z drugiej to jej erozja i wzrost znaczenia niewybieralnych instytucji władzy. Inne zagrożenia, na które wskazują przeciwnicy globalizacji to: wzrost biedy i materialnych dysproporcji społecznych, osłabienie solidarności społecznej, wzrost przestępczości międzynarodowej, rozprzestrzenianie się zanieczyszczeń i groźba globalnej katastrofy ekologicznej, dominacja konsumpcjonizmu i materializmu nad wartościami duchowymi i niematerialnymi, uniformizacja kulturowa, obniżenie poziomu edukacji. Ostatnie z wymienionych zagrożeń przejawia się w zaniku wśród młodych ludzi umiejętności samodzielnego myślenia, analizowania i syntetyzowania wiedzy, co wiąże się ze zdobywaniem wiedzy „strzępkowej” i nie powoduje kształtowania umiejętności rozumienia człowieka, ludzkości i świata, a grozi w tym względzie analfabetyzmem.

## Zakończenie

Wymienione zagrożenia społeczne stanowią podstawę do kształtowania prognoz w rozwoju świata i określaniu wyzwań, których celem powinno być minimalizowanie patologii życia społecznego. Ich istnienie jest nieodłącznym skutkiem ewolucji ku wyższym poziomom cywilizacji, jednakże przekroczenie norm dopuszczalnych przez społeczeństwo może być przyczyną zachwiania równowagi społecznej, a w konsekwencji politycznej i cywilizacyjnej. Stąd „czysto techniczne” aspekty walki z zagrożeniami społecznymi nie mogą być stosowane wyłącznie w oparciu o znajomość metod ich ograniczania. Wymagają osadzenia w systemie aksjologicznym właściwym cywilizacji humanistycznej i sprecyzowania celów, do których powinien dążyć człowiek i świat. Takie cele przed laty określali filozofowie, myśliciele i uczeni w wielkich traktatach i systemach ideowych. Współcześnie ich deficyt znacznie ogranicza takie możliwości, a pisma, rozważania i wezwania uczonych nie wychodzą poza ich gabinety i mury bibliotek. To ostatnie zagrożenie, choć nieblahe, jest bagatelizowane i niedoceniane.

## Bibliografia:

- ANOREKSJA 2015, <http://anoreksja.mam-efke.pl/> (dostęp: 3.11.2015).
- BORKOWSKI T., MARCINKOWSKI A. (wybór), 1996. *Socjologia bezrobocia*, Interart, Warszawa.

- BULIMIA 2015, <http://bulimia.mam-efke.pl/> (dostęp: 3.11.2015).
- CARR A., 2008. *Depresja i próby samobójcze wśród młodzieży. Sposoby przeciwdziałania i reagowania*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk
- CENTRUM PRZECIWDZIAŁANIA PSYCHOMANIPULACJI 2015, <http://www.psychomanipulacja.pl/art/bractwo-zakonne-himavanti-podstawowe-informacje.htm> (dostęp: 2.11.2015).
- DOMAŃSKI H., 2002. *Ubóstwo w społeczeństwach postkomunistycznych*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- DOMINIKAŃSKIE OŚRODKI INFORMACJI O NOWYCH RUCHACH RELIGIJNYCH I SEKTACH 2015, [http://badzwoalny.eu/index.php?option=com\\_content&task=view&id=267&Itemid=149](http://badzwoalny.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=267&Itemid=149) (dostęp: 2.11.2015).
- DURACZ-WALCZAK A., 1996. *Bezdomni*, Centrum Rozwoju Służb Społecznych, Warszawa.
- GŁÓWNY URZĄD STATYSTYCZNY 2015. *Stopa bezrobocia w latach 1990–2015*, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-w-latach-1990-2015,4,1.html> (dostęp: 31.10.2015).
- JĘDRZEJKO M., 2012. *Rozpoznawanie zachowań narkotykowych i dopalaczowych*, Oficyna Wydawnicza Aspra-JR, Warszawa-Dąbrowa Górnicza.
- JĘDRZEJKO M., PIÓRKOWSKA K., 2004. *Leksykon narkomanii*, Wyższa Szkoła Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztora, Pułtusk.
- JÓZEFIK B. (red.), 1999. *Anoreksja i bulimia psychiczna. Rozumienie i leczenie zaburzeń odżywiania się*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- KETTERMAN G., 2004. *Jak uchronić dziecko przed przemocą. Poradnik dla rodziców*, Wydawnictwo WAM, Kraków.
- KRAJOWE BIURO DS. PRZECIWDZIAŁANIA NARKOMANII, <http://www.narkomania.gov.pl> (dostęp: 2.11.2015).
- KRÓL K., 2008. *Żebractwo we współczesnej Polsce jako kwestia społeczna*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie, Konin
- KUNCEWICZ D., OPOLSKA T., WASIAK M., 2000. *Sekty. Przedmiot fascynacji i zagrożeń*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Warszawa.
- KWIATKOWSKI E., 2002. *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- MILEWSKI R. (red. nauk.), 2002. *Podstawy ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- MUSIAŁKIEWICZ J., 1997. *Zarys wiedzy o gospodarce*, Ekonomik, Warszawa.
- NOWAKOWSKI P. T., 1999. *Sekty. Co każdy powinien wiedzieć*, Maternus Media, Tychy.
- OŁAK A., 2012. *Bezpieczeństwo i zagrożenia społeczne – zarys problematyki*, Wydawnictwo Amelia, Rzeszów.
- PAŁE CZNY T., 1998. *Sekty. W poszukiwaniu utraconego raju*, Universitas, Kraków.
- PAŃSTWOWA AGENCJA ROZWIĄZYWANIA PROBLEMÓW ALKOHOLOWYCH 2015, <http://www.parpa.pl> (dostęp: 2.11.2015).
- PIECZKO J., 2012. *Pedofilia. Przemoc wobec dzieci*, Wydawnictwo Św. Stanisława BM, Kraków.
- PIERRE DUFOUR F. S., 1998. *Historia prostytucji od czasów najdawniejszych do XX wieku*, Wydawnictwo Uraeus, Gdynia.

- ROMAŃCZYK A., 2008. *Otyłość – współczesna choroba cywilizacyjna*, w: BULSKA J. (red. nauk.), *Zagrożenia zdrowia chorobami cywilizacyjnymi. Pedagogiczne konteksty badawcze*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii, Dz. U. z 2005 r. Nr 179, poz. 1485.
- ZŁY DOTYK 2015, <http://www.zlydotyk.pl/> (dostęp: 2.11.2015).